

SZEMLE

HATALMAS GYŐZELMEK KRÓNIKÁJA

*A Szovjetunió 1941—1945. évi Nagy Honvédő Háborújának története c. mű negyedik kötetének ismertetése**

1962-ben a Szovjetunióban megjelent A Szovjetunió 1941—1945. évi Nagy Honvédő Háborúja c. mű soronlevő, negyedik kötete. A kötet az 1944-es év katonai-politikai eseményeit tartalmazza. A címe: „Az ellenség kiűzése a Szovjetunió területéről és Európa népei felszabadításának kezdete a fasiszta járom alól.”

A szovjet hadvezetés a tárgyalt időszakban két nagyméretű támadó hadjáratot hajtott végre, amelyek eredményei azt bizonyították, hogy a Vörös Hadsereg az ellenséget minden tekintetben felülmúló, hatalmas erővé vált. A Vörös Hadsereg 1944-ben a fasiszta Németországra és csatlósai hadseregeire nagyarányú vereségeket mért. Bátran lehet mondani, hogy a fegyveres harc végső kimenetelét már az 1944-es év előre meghatározta. Ezért az 1944-es esztendő különösen jelentős mind a Nagy Honvédő Háború, mind az egész második világháború történetében.

A negyedik kötet, mint a megelőzőek is, a hadieseményeket a Szovjetunió belső gazdasági és társadalmi-politikai fejlődésével, valamint külpolitikájával való összefüggésükben tárgyalja.

A kötet négy részre, ezen belül 21 fejezetre oszlik.

Az első két rész az 1944-es téli és nyári—ősz-i hadjáratokkal foglalkozik. Mindkét részben központi helyet foglalnak el azok a fejezetek, amelyek a Szovjetunió megszállt területeinek felszabadítására irányuló támadó hadműveleteket ismertetik.

* Az ismertetést E. A. Boltin professzor vezetésével az SZKP KB mellett működő Marxizmus—Leninizmus Intézet Nagy Honvédő Háború története osztálya tudományos munkatársainak egy csoportja állította össze.

Ilyen fejezetek: a 2. („A szovjet csapatok leningrádi és novgorodi támadása”), a 3. („A Jobbparti Ukrajna és a Krím felszabadítása”), a 6. („Bjelorusszia felszabadítása”) és a 12. („A baltikumi szovjet köztársaságok felszabadítása”). Ezek a fejezetek a haditevékenységgel együtt megvilágítják a dolgozók helyzetét a német-fasiszták által megszállt területeken, a Vörös Hadsereg segítését a lakosság által, a párt- és szovjetszervek újjászervezésének első lépéseit. A Haditengeri Flotta tevékenységével külön fejezet foglalkozik (a 15.), a 16. fejezet pedig azt a harcot foglalja össze, melyet a szovjet nép az ellenség arcvonala mögött folytatott.

A 8., 11., 13. és 14. fejezetek azokat a harcokat írják le, amelyeket 1944-ben a Vörös Hadsereg Európa népeinek felszabadításáért folytatott. A fejezetekben jelentős helyet foglal el az adott ország belpolitikai helyzetének és politikai eseményeinek értékelése. Magyarország felszabadulásának történetére külön fejezet van szentelve (a 13., „A német fasiszta csapatok veresége Magyarországon és az ország kilépése a háborúból”).¹

A kötet harmadik része két fejezetből áll (17—18.), amelyek a második világháború többi arcvonalain végbement katonai-politikai eseményekkel foglalkoznak. Nevezetesen az olaszországi harctevékenységgel, az angol—amerikai csapatok partaszállásával Franciaországban, a szövetségesek tevékenységével a Csendes-óceán térségében. Mindkét fejezet figyelmet szentel Európa és Ázsia népei 1944-ben folytatott felszabadító harcának.

A negyedik rész három fejezetre oszlik (19—21.), s ennek megfelelően a Szovjetunió gazdasági helyzetét, a kommunista párt ideológiai munkáját és a Szovjetunió külpolitikáját világítja meg. A Vörös Hadsereg 1944. évi fényes győzelmei azon alapultak, hogy a szovjet nép hősiessé munkával kedvező anyagi feltételeket teremtett a Vörös Hadsereg győzelmes támadásához, s a kommunista párt eszmei nevelőmunkájának eredményeképpen a hátrországban és az arcvonalon egyaránt nagy hazafias lelkesedés hatotta át az embereket. A szovjet kormány helyes külpolitikája pedig elősegítette a Vörös Hadsereg győzelmét és a Szovjetunió számára még kedvezőbb nemzetközi helyzet kialakulását.

* * *

Az 1944-es év története a Vörös Hadsereg nagy győzelmeit, a Szovjetunió erejének és nemzetközi tekintélyének további növekedését, az európai országok antifasiszta harcának fellendü-

lését, a hitlerista államszövetség felbomlását, s a fasiszta Németország mindenre elszánt, de kilátástalan kísérleteit foglalja magában, melyek arra irányultak, hogy megállítsák a szovjet csapatok támadását, s időt nyerve, a Szovjetunió ellen fordítsák koalíciós szövetségeseit, az Egyesült Államokat és Angliát.

A szovjet—német arcvonalon 1944-ben valóban gigászi katonai erők tevékenykedtek, hatalmas méretű ütközetek bontakoztak ki.

A kötetben szereplő adatok kimutatják, hogy 1944 januárjában a hadra kelt Vörös Hadsereg 6 736 000 katonát és tisztet számlált, 97 690 löveggel és aknavetővel, 5628 harckocsival és önjáró löveggel, 8818 repülőgéppel rendelkezett. A fasiszta csapatok ebben az időben a szovjet—német arcvonalon 4 906 000 főt tettek ki (ebből 706 000 katona és tiszt a csatlós országokból), és 54 570 löveggel és aknavetővel, 5400 működőképes harckocsival és rohamlöveggel, 3073 repülőgéppel rendelkeztek (l. 20—21. o.).

Az a körülmény, hogy 1944 elejére a Vörös Hadsereg emberben 1,3-szer, lövegben és aknavetőben 1,7-szer, harckocsikban 1,4-szer, repülőgépekben 2,7-szer múlta felül az ellenséget, igen figyelemre méltó tény. Ez gyakorlatban bizonyította a szovjet állam legyőzhetetlen erejét. A Szovjetunió a háború két és fél éve alatt nemcsak visszaverte az ellenség példátlan erejű támadását, hanem sikeresen megszüntette fölényét is, az erőkben és a harceszközökben egyaránt. Egyben ezek az adatok megcáfolják a megvert hitlerista tábornokok állításait, mintha a Vörös Hadsereg többszörös túlerővel rendelkezett volna, és ellenkezőleg, a Vörös Hadsereg magasfokú hadművészetéről tanúskodnak.

Az 1943-ban aratott győzelmek eredményeit felhasználva, a szovjet csapatok megszakítás nélkül indították meg az 1944. évi téli hadjáratot. Az 1944. január 14-én megindított leningrádi—novgorodi hadművelet során a szovjet csapatok szétzúzták az ellenséget és Leningrádtól 220—280 km-re vetették vissza. Még december közepén kezdődött el a Jobbparti Ukrajnáért folyó gigászi csata, amely márciusban és áprilisban érte el tetőpontját és május 12-én a Krím megtisztításával győzelmesen ért véget. A hitlerista hadvezetés, amely abban reménykedett, hogy a sáros időszakot s az utak járhatatlanságát felhasználhatja csapatai pihentetésére és feltöltésére, nem jutott hozzá a kívánt lélegzetvételi szünethez és újabb súlyos vereségeket szenvedett.

Április második felében az arcvonalban levő magasabbegységek nagy része, majd május első felében az összes magasabbegységek a főhadiszállás parancsára védelembe ment át, hogy felkészüljön az újabb támadásra. A június 10-én megin-

duló nyári—ősi hadjárat, méreteit, politikai és hadászati eredményeit tekintve, a Nagy Honvédő Háború kiemelkedő hadjárata volt. Az egymás után kibontakozó nagy hadászati támadó hadműveletek megrendítették az ellenséget. Közülük a legnagyobb méretű a június 23-án kezdődő bjelorussziai hadművelet volt. A négy szovjet front bjelorussziai támadása idején, július 13-án, támadásba lendültek az 1. Ukrán Front csapatai Lvov—Sandomierz irányában. A szovjet csapatok győzelmes előnyomulása következtében Bjelorussziában és Ukrajna nyugati területein a német főparancsnokságnak hatalmas erőfeszítéseket kellett tennie, hogy megakadályozza keleti arcvonalának általános szétesését.

Augusztus 20-án az ellenséget újabb nagyerejű csapás érte Iasi és Kisinyov alatt. A szovjet—német arcvonal déli szárnyán tátongó rés keletkezett, amelyet a németek csak 1944 szeptember közepére tudtak befoltozni, amikor a Vörös Hadsereg elérte a jugoszláv és magyar határokat. A Vörös Hadsereg októbertől decemberig a jugoszláv és bolgár csapatokkal együtt Jugoszláviában, a román és bolgár csapatokkal együtt pedig Magyarországon mért vereséget az ellenségre. Október és november folyamán a Vörös Hadsereg véglegesen felszabadította a baltikumi szovjet köztársaságok területét, valamint a Sark-vidéket és Norvégia északkeleti területére lépett.

A Vörös Hadsereg 1944. évi támadó tevékenysége következtében Németország fegyveres erőit hatalmas veszteségek érték. A zsákmányolt német dokumentumok adatai szerint a Vörös Hadsereg 1944-ben teljesen megsemmisített vagy fogságba ejtett 126 hadosztályt és 25 dandárt, szétzúzott 361 hadosztályt és 27 dandárt, amelyek közül 47 hadosztály és 20 dandár olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy feloszlatták. A német-fasiszta hadsereg egy év leforgása alatt halottakban, sebesültekben és foglyokban 3,6 millió katonát és tisztet, emellett 48 000 löveget és aknavetőt, 10 900 harckocsit, több mint 15 000 repülőgépet veszített (l. 500—503. o.).

A Vörös Hadsereg teljesen megtisztított az ellenségtől 906 000 km² szovjet területet, amelyen a háború előtt 39 millió ember élt. Az 1944-ben felszabadított szovjet terület 46%-a volt a megszállás alá került összes területnek. Az európai országok dolgozóinak együtttérzése és támogatása mellett a Vörös Hadsereg felszabadította Romániát, Bulgáriát, Magyarország nagy részét, Lengyelország jelentős részét és Csehszlovákia keleti területeire, valamint Norvégia északkeleti területeire lépett (l. 499. oldal).

Azok a győzelmek, melyeket a Vörös Hadsereg 1944-ben aratott, a szovjet hadművészet magas színvonaláról tanúskodnak.

Mindkét hadjárat tervében helyesen értékelték a politikai és a katonai hadászati helyzetet, mesterien határozták meg a csapatok feladatait és az ellenség félrevezetésére teendő intézkedéseket (I. 24—25. o. és 126—129. o.). A szovjet hadtörténeti irodalomban ebben a formában először ez a mű tárgyalja az 1944. évi hadjáratok tervét. Korábban több hadtörténész lényegében tagadta, hogy a hadjáratoknak volt hadászati terve. A kötetben idézett dokumentumok megcáfolják ezt az állítást.

Az 1944. évi hadműveletek a szovjet hadászat fontos fejlődési szakaszát képezik. A fegyveres harc központosított vezetésének a háború éve alatt szerzett tapasztalatai a frontok, a fegyveres erők különböző fajtái és a fegyvernemek közötti együttműködés jobb megszervezését tették lehetővé. Az 1944-es év második hadjárata során az ellenségre mért, egymást követő csapások rendszerét alkalmazták. A csapásokat az arcvonal különböző, gyakran egymástól távol eső szakaszain valósították meg. A politikai és hadászati célok elérését többnyire néhány front hadműveleteinek összessége biztosította, s csak ritkábban egy front erői. Az egymást követő csapások alkalmazására mind az arcvonal mentén, mind pedig mélységben egyaránt sor került. Az 1944 nyári és őszi harctevékenység során különösképpen megmutatkozott a *hadműveletek kölcsönös összefüggése*. Minden egyes hadművelet nemcsak az adott körzetben idézett elő nagy változást a hadászati vagy politikai helyzetben, hanem egyben kedvező helyzetet teremtett a más körzetekben, sőt más hadszíntereken végrehajtandó csapások számára is (I. 501. o.).

A kötet rámutat arra, hogy a Vörös Hadsereg felszerelése a szakadatlanul tökéletesedő haditechnikával nagymértékben megnövelte 1944-ben a hadsereg képességeit a támadásban, s ennek következtében a hadműveleteket óriási lendület és döntő célkitűzések jellemezték. A tüzérség tüzerejének, a harcokocsiknak és a légierőnek a hatékonysága megnövekedett, s ez lehetővé tette, hogy az ellenség védelmét gyors ütemben törjék át. A nagytömegű gyorsanmozgó csapatok gyors bekapcsolódása az ütközetbe, biztosította az elért siker lendületes kifejlesztését, az ellenség üldözését és megsemmisítését.

A hadvezetés művészetének színvonalbeli növekedése az 1944-es év több hadműveletében lehetővé tette az ellenséges csapatok bekerítését. Nagy ellenséges csoportosítások voltak bekerítve Korszuny—Sevcsenkovszk, Vityebszk, Bobrujszk,

Minszk, Brodi, Kisinyov és Budapest alatt. Jelentősen megrövidült a bekerített ellenség megsemmisítésének időszaka. Sztálin-grádnál ez még több mint két hónapot, Minszktől keletre már csak hét napot, Kisinyov alatt pedig lényegében öt napot vett igénybe.

A Szovjetunió fegyveres erői e győzelmeket az ellenség háta mögött önfeláldozó harcot folytató szovjet nép aktív támogatásával és a partizán magasabbegységekkel és egységekkel szoros együttműködésben vívták ki. Ezeket a kérdéseket a szovjet csapatok hadműveleteit tárgyaló 2., 3., 5—9. és 12. fejezetek, valamint A szovjet emberek harca az ellenség hátországában c. külön 16. fejezet fejtik ki (l. 468—498. o.). Bőséges dokumentumanyag bizonyítja, hogy az 1944-es év a népi háború új, hatalmas fellendülésének éve volt az ellenség mögöttes területein. Megvilágítást nyer a párt vezető szerepe a partizánharcban és az illegális tevékenységben, a párt- és Komszomol-szervezetek munkája a partizánok és a helyi lakosság között, valamint a partizánok és az előnyomuló Vörös Hadsereg szoros együttműködése. A könyv a partizánok és az illegális munkások számtalan hőstettét eleveníti fel.

Az 1944-es év győzelmei a szovjet katonák lángoló hazaszeretete és megnövekedett harci képzettsége következtében váltak lehetővé. Az ellenség — írja a könyv — arra számított, hogy miután a hadszíntér más országok területére tevődik át, a Vörös Hadsereg személyi állományának erkölcsi ereje csökkenni fog. Számításai azonban csődöt mondtak. A szovjet harcosokat a felszabadító harc humánus eszméi lelkesítették és az a töretlen elhatározás töltötte el őket, hogy leküzdjék harci útjuk minden nehézségét. Valóban tömeges hősiességről tettek tanúságot. A hadseregben és a flottában a kitüntetett harcosok száma 1944-ben megkétszereződött és elérte a hárommilliót. A Szovjetunió Hőseinek száma is mintegy megkétszereződött (l. 502—503. o.).

A kötet rámutat arra, hogy a szovjet fegyveres erők egységes harcrendjében hogyan harcoltak és győzedelmeskedtek a különböző nemzetiségi alakulatok. A 6. és 13. fejezetek (197. és 300. o.) megemlékeznek a litván lövészhadosztály, a lett és észtlövészhadtestek tevékenységéről. E csapatok, valamint a Litván, Lett és Észtl Szovjet Szocialista Köztársaságok területén harcoló partizán csapatok harctevékenysége és az illegális pártszervezetek munkája tanúskodtak arról a hősiességről, melyet a köztársaságok népei a fasiszta elnyomás ellen felszabadulásukért folytattak.

A könyv leírja az 1. Lengyel Hadsereg, a Csehszlovák Hadsereg, a román és bolgár csapatok (193., 196. o.), valamint a „Normandia” elnevezésű francia repülőezred (191. o.) harcait is a német-fasiszta hadsereg ellen.

*
*
*

A szovjet—német arcvonalon kibontakozó események győzelmes kimenetelét a Szovjetunió számára nagymértékben a szovjet hátország hősiess munkája biztosította. Mint azt az 1944-es év eseményei bizonyítják, a szovjet szocialista rendszer újra és újra bebizonyította fölényét a kapitalista rendszer felett, mind a gazdaság megszervezése és a háborúhoz szükséges anyagi eszközök termelése, mind pedig a nép erkölcsi-politikai egysége tekintetében.

1944-ben, mint az előző években is — olvashatjuk a könyvben —, a nép minden erőfeszítése, az ország egész gazdasági ereje a fő feladat megoldására, az ellenség feletti teljes és végleges győzelem kivívására irányult (l. 571. o.). A szovjet nép, a kommunista párt vezetésével, egészében sikeresen oldotta meg az előtte álló feladatokat.

A nemzeti jövedelem mutatója, mely a legpontosabban és a legteljesebben tükrözi a szocialista újratermelés méreteit és ütemét, 1944-ben, 1943-hoz viszonyítva, 19,2⁰/₀-kal nőtt és a háború eddigi éveit tekintve a legmagasabb szintre emelkedett (az 1940-es év szintjének 88⁰/₀-a). A nemzeti jövedelem szerkezeti változásai kifejeződtek az állami költségvetésben is. „A háború megindulása óta — írja a kötet — az állami költségvetés először zárult deficit nélkül.” (l. 579. o.) Az 1944-es évben tovább erősödött a szovjet köztársaságok közötti gazdasági kapcsolat és kölcsönös segítségnyújtás.

A könyv részletesen tárgyalja a szovjet nép erőfeszítéseit a termelésben. A munkásosztály 1944-ben új nagy győzelmet aratott. Az ipar bruttó termelése, elhagyva a háború előtti szintet, az 1940-es évhez viszonyítva 104⁰/₀-ot tett ki. Különösen jelentős volt a növekedés a legfőbb iparágak termelésében. Lényegesen emelkedett a nemesacél termelése. A minőségi hengereltáru termelése 1943-hoz viszonyítva 1944-ben 28⁰/₀-kal nőtt. Mindennek igen nagy jelentősége volt a fegyverzet növelésében és kiváló minőségének biztosításában (l. 580—581. o.).

A kötet kimutatja, hogy a hadianyagtermelés 1944-ben, 1940-hez viszonyítva, 312⁰/₀-ra emelkedett. A harcokcsik és ön-

járólövegek termelése, az 1943. évi 24 ezerrel szemben, 1944-ben 29 ezerre nőtt (l. 583. o.). A könyv ezeket az adatokat összeveti a fasiszta Németország hadianyagtermelésének megfelelő adataival. „A Szovjetunió, amely kb. háromszor kevesebb acélt termelt, mint Németország és az általa megszállt országok, a harcokcsik, repülők és lövegek gyártásában túlszárnyalta annak termelését (627. o.).

A kötet ismerteti a Szovjetuniónak a lend-lease útján 1944-ben nyújtott segítség méreteit és az arra vonatkozó adatokat. „A lend-lease útján — írja a könyv az 585. oldalon — 1944-ben 591 000 tonna vas és acél hengereltáru (ebben 267 500 tonna vasúti sín), 18 600 fémmegmunkáló szerszámgép, 1100 fővonali mozdony, 129 100 tehergépkocsi érkezett. Szállítottak bizonyos fegyvereket és híradó eszközöket is.” Ugyanakkor a könyv rámutat arra, hogy fegyverben és harci felszerelésben a behozatal nemcsak viszonylagosan csökkent (1943-ban az egész behozatal 54,1 %-át, 1944-ben pedig már csak 45%-át tette ki), de a legfőbb fegyverfajtákat tekintve abszolút mértékben is. A lend-lease természetesen bizonyos szerepet játszott 1944-ben az ország anyagi tartalékainak általános mérlegében, azonban „a Szovjetunió hadigazdasága, amely magas termelési szintet ért el, a haditevékenység óriási méretei ellenére, saját erejéből képes volt ellátni az arcvonalat a szükséges fegyverfajtákkal, lőszerrel és felszereléssel egyaránt” (l. 585. o.). A lend-lease-ről szóló pontos adatok meggyőzően cáfolják a burzsoá történelemhamisítók koholmányait, mintha az angol—amerikai szállítások kivételes jelentőségűek lettek volna a szovjet fegyveres erők számára.

A könyv rámutat a szovjet közlekedés sikereire az 1944-ben rá háruló feladatok megoldásában. A teherszállítás 1943-hoz viszonyítva egészében 20%-kal nőtt. Különösen megnöttek a hadműveleti szállítások méretei, amelyek közvetlenül a Vörös Hadsereg támadó hadműveleteinek ellátását célozták.

A szovjet hátország a sikereket a Központi Bizottság és a helyi pártszervezetek hatalmas szervező munkája következtében érte el (l. 594. és 612. o.). A párt vezetésével az országban széles bontakozott ki az össz-szövetségi szocialista munkaverseny. A kötet név szerint is felsorolja a termelésben élen járó dolgozók egy részét, a szocialista munkaverseny kezdeményezőit, a főbb iparágak és a közlekedés élmunkásait, s úgyszintén az élen járó üzemek, vasutak vezetőit, a fegyverek és a felszerelés tervezőit (l. 583—584. o.). Külön figyelmet szentel a nők és az ifjúság munkájának.

A háborús idők nehézségeivel küzdve önfeláldozóan dolgoztak a mezőgazdaság dolgozói. Miközben nagy hiány volt munkaerőben és gépekben, a kolhozisták növelték a terméseredményeket, a gabona és más mezőgazdasági termékek bruttó betakarítását. A kötetben név szerint szerepelnek a mezőgazdasági szocialista munkaverseny kezdeményezői, az élen járó munkacsoportok, az össz-szövetségi munkaversenyben győztes kolhozok és területek.

A háború nagymértékben csökkentette a lakosság életszínvonalát. A párt és a kormány gondoskodása folytán azonban 1944-ben, ha nem is nagy, de bizonyos javulás következett be a dolgozók anyagi helyzetében. A könyv említést tesz az élelmiszer és más közszükségleti cikkek központosított és piaci árualapjának növekedéséről. Az idézett adatok és dokumentumok feltárják azt a hatalmas munkát, amelyet a kommunista párt és a szovjet kormány a fronton harcoló családtagjairól, a hadirokkantokról, a gyermekekről és sokgyermekes anyákról való gondoskodás érdekében végzett.

A könyv nem kendőzi el az olvasó előtt az 1944-es év gazdasági nehézségeit. Az elért sikerek ellenére — olvashatjuk a kötetben — a népgazdaság 1944-ben is nagy nehézségekkel küzdött. A szén- és olajbányászat, a vas, az acél, valamint a fém-megmunkáló szerszámgépek és cement termelése nem fedezték az ország szükségletét. Az állóalapok helyreállítása és kiszélesítése még több területen nem kezdődött el. A mezőgazdasági termelés, bár 1943-mal összehasonlítva bizonyos növekedést ért el, mégis nagy nehézségekkel küzdött. Ennek oka főleg az a nagy veszteség volt, amely a mezőgazdaságot a német-fasiszta megszállás alatt érte. Éreztették hatásukat a mezőgazdaság irányításában a még a háború előtti időben a sztálini személyi kultusz következtében bekövetkezett hibák és hiányosságok. A polgári lakosság ellátása mind a termelés terén, mind a személyi fogyasztásban erősen korlátozva volt. A győzelem érdekében a szovjet emberek sok minden szükségesről lemondtak és nagy anyagi áldozatokat vállaltak. Csak a szocialista ipar, a kolhozrendszer, a nép erkölcsi-politikai egysége és hazafiassága következtében lehetett ebben a hihetetlenül nehéz helyzetben megteremtteni az anyagi feltételeket mind a rendkívül súlyos háború folytatása, mind pedig az újjáépítés és a népgazdaság továbbfejlesztése számára (l. 580. o.).

A 19. fejezetben külön szerepel a szovjet hatalmi szervek, a népgazdaság és a szovjet életforma helyreállításának kérdése a felszabadított területeken. A fasiszta területrablók kiűzése a

Szovjetunió területéről 1944-ben lehetővé tette, hogy a helyreállítás az egész megszállást elszenvedett területen kibontakozhassék.

* * *

A kötet megvilágítja a kommunista párt szervező, ideológiai és politikai tömegmunkáját az 1944-es évben. A párt és a tömegek szoros kapcsolatának bizonyítékául a könyvben meggyőző adatok szerepelnek a párt növekedéséről. 1944-ben a párt tagjai sorába 1 124 853 embert, tagjelöltnek 1 336 350 embert vettek fel. 1944 végén a pártnak 5 760 396 tagja volt, létszáma egy év alatt több mint 760 000 fővel emelkedett. A kommunistáknak több mint a fele a fegyveres erőknél szolgált. 1944. január 1-én a hadseregbeli pártszervezetek 2 549 945, 1945. január 1-én pedig 2 851 426 párttagot és tagjelöltet tartottak nyilván. Ha figyelembe vesszük azokat a nagy veszteségeket, amelyek a pártot az arcvonalon érték, le lehet vonni azt a következtetést, hogy a párt sorai soha nem növekedtek meg oly gyorsan, mint a háborús évek alatt (l. 629. és 646. o.). A párt növekedésének adatai a legjobb kifejezői annak a szeretetnek és bizalomnak, melyet a széles néptömegek a párt iránt tápláltak. A szovjet emberek milliói a hátszágban végzett munka nehéz viszonyai között, s az ellenséggel vívott ütközetekben nagy megtiszteltetésnek tartották a maguk számára kommunistának lenni.

A katonai, gazdasági és politikai események leírása során a könyv erőteljesen ábrázolja a néptömegek alkotó tevékenységét, történelmi szerepét. A kötet számos példán keresztül mutatja be azt a hősi harcot, amelyet az alegységek, egységek, magasabbegységek az arcvonalon, a munkásbrigádok, műhelyek, üzemek, bányák, kolhozok és szovhozok a hátszágban vívtak. Eközben az egyes személyekről is említés történik. A könyvben százával szerepelnek az arcvonal és a hátszág ismert és kevésbé ismert hőseinek — katonáknak, tengerészeknek, tiszteknek, tábornokoknak, tengernagyoknak, munkásoknak, kolhozparasztoknak, a tudomány, a technika, az irodalom és művészet művelőinek nevei.

A könyv nagy figyelmet szentel Sztálin személyi kultusza bírálatának. Megmutatja a személyi kultusz kedvezőtlen hatását a pártéletre és a párt-, állami és gazdasági munka minden területére. 1944-ben, mint a háború megelőző éveiben is, a pártélet lenini szabályait súlyosan megsértették azzal, hogy lemond-

tak a párt felső vezető szerveinek rendszeres összehívásáról. A háború legfontosabb kérdéseinek kollektív megvitatása hiányzott. Mint a kötetben is olvashatjuk, az SZK(b)P Központi Bizottságának 1944 január végén megtartott ülése, az egyetlen ilyen ülés volt az egész háború alatt. De ezen az ülésen sem tárgyalták a háború menetének egyetlen sarkalatos kérdését, egyetlen nagy problémáját sem. Ez fékezte és nehezítette a párt munkáját. A párt mégis harcos, öntevékeny szervezet és a nép valódi vezére és vezetője volt a fasizmus elleni szent háborúban, mert a kommunisták milliói, az alsóbb pártszervezetek, az alapszervek, a kerületi, városi, területi pártszervezetek fáradhatatlanul dolgoztak a tömegek között, s a munkában és a harcban hőstettekre lelkesítették őket. Az SZK(b)P tagjai, akik hűek voltak Lenin eszméihez és a párt vezetésének lenini szabályaihoz, helyesen értékelték a helyzetet, a párt és a nép előtt álló feladatokat, s önállóan irányították a politikai és gazdasági élet meghatározott területét. A személyi kultusz hátrányos következményei ellenére a kommunista párt, a kormány és a szovjet nép mindent megtettek azért, hogy megvédjék a szocializmus vívmányait, és megsemmisítsék a gyűlölt ellenséget (I. 9—10. o.).

Sztálin személyi kultuszának kedvezőtlen következményei jelentkeztek a párt ideológiai munkájában is. A szóbeli és írásbeli propaganda, sok irodalmi és művészeti alkotás Sztálin szerepét és tevékenységét erősen felnagyította. A kommunista párt vezette szovjet népek és hadseregének sikereit és győzelmeit egy embernek tulajdonították. Ugyanakkor nem volt alap arra, hogy Sztálint a Vörös Hadsereg összes győzelmei egyetlen szervezőjének és ösztönzőjének számítsák (629—630. o.).

Sztálin, mint legfelső főparancsnok, tevékenységében egyáltalán nem volt tévedhetetlen. Először is a hadműveletek kidolgozásában betöltött szerepét túlságosan felnagyították. Valójában mindezek a tervek a főhadiszállás, a vezérkar, a front- és fegyvernemi parancsnokok, valamint törzseik kollektív munkájának eredménye volt. Másodszor: legfelső főparancsnoki tevékenységében az 1944. évi téli hadjárat során előfordult, hogy néhány front feladatát helytelenül határozta meg, s ez megalapozatlanul nagy veszteségekre vezetett (25—26., 98. és 101. o.).

A kötet bírálja azt a tételt, hogy 1944-ben, mint a háború első éveiben is, a politikai tömegmunka a háttérben és az arcvonalon elsősorban Sztálin azon beszédei és parancsai alapján folyt, amelyek a Szovjetunió Nagy Honvédó Háborúja c. könyvben jelentek meg. V. I. Lenin hatalmas elméleti hagyatékát, a kommunista párt forradalmi és harci tradícióit, a Köz-

ponti Bizottság sok kiemelkedő párt- és katonai munkása tevékenységének szerepét súlyosan aláértékelték s ez természetesen halványította a pártszervezetek által végzett ideológiai munkát. Sztálinnak a háború éveiben elhangzott felszólalásai és beszédei, köztük az 1944. évi is, meghatározott pozitív szerepet játszottak a nép és a hadsereg mozgósításában az ellenség megsemmisítésére. De túlságosan feldicsérték ezeket a műveket s a bennük levő súlyos hibák és hiányosságok ellenére alaptalanul azt állították, hogy a háborúról és a hadseregről szóló marxista—leninista tanítás jelentős gazdagodását jelentik (l. 630. o.). A hibák közül az adott kötet bírálja Sztálin téziséét az „agresszív nemzetek” jobb háborús felkészültségéről, s az ő utasítására a Szovjetunió egyes nemzetiségeivel szemben alkalmazott repressziókat stb.

A személyi kultusz nehezítette, de nem tudta megakasztani a kommunista párt és Központi Bizottsága munkáját a dolgozók eszmei-politikai nevelésében. Az SZK(b)P KB irányította a pártszervezetek szervező és nevelő tevékenységét a hátszországban és az arcvonalon egyaránt, feltárta a pártszervezetek életében előforduló fogyatékoságokat és megfelelő intézkedéseket tett azok kiküszöbölésére. Éppen erről tanúskodik a párt Központi Bizottságának több határozata, melyeket 1944-ben fogadtak el a kommunisták eszmei nevelésének és a tömegek között végzett ideológiai munka kérdéseiben (l. 630. o.).

Leleplezve a személyi kultuszt, a könyv nem esik a másik végletbe — a tekintélyek tagadásába a pártban. Hangsúlyozza a KB és a kormány, a párt- és állami élet kiváló személyiségeinek vezető és szervező szerepét.

1944-ben a párt eszmei nevelőmunkájának fő feladata abban állott, hogy minden harcokban, a hátszország minden dolgozójában tudatosítsa: az ellenséggel való harcban az erőfeszítés legcsekélyebb gyengülése is megengedhetetlen. Az agitáció és a propaganda alapja a pártnak ez a jelszava volt: „Minden erőt az ellenség teljes megsemmisítésére.”

A politikai tömegmunka az ország felszabadított területein, elsősorban Ukrajna és Bjeloruszszia nyugati részén, rendkívüli jelentőségű volt. Az SZK(b)P KB külön határozatokat hozott e kérdésben. A könyv példákat hoz arra, hogy a marxizmus—leninizmus eszméinek hatására a felszabadított körzetek dolgozó lakossága hogyan tömörült a kommunista párt köré és kapcsolódott be a gyűlölt ellenség elleni aktív harcba.

A politikai tömegmunka fokozása mellett a kommunista párt harcolt a marxista—leninista eszmék tisztaságáért és rá-

mutatott azokra a hibákra, amelyeket az elméleti front egyes munkásai elkövettek. Ebben az összefüggésben van szó a kötetben a párt KB-nak 1944 májusában hozott határozatáról a Filozófia története c. mű III. kötetéről és a történettudomány területén előforduló hibákról (l. 631—632. o.).

1944-ben, miközben a harccselekmények burzsoá államok területére tevődtek át, a Vörös Hadsereg politikai szerveire és pártszervezeteire a személyi állomány eszmei nevelésében új feladatok hárultak. A kötet jellemzi a Főparancsnokság 1944. április 10-i és október 27-i direktíváit, valamint a Vörös Hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségének idevonatkozó utasításait. Ezekben vannak megfogalmazva azok a politikai célkitűzések, amelyek érdekében a szovjet fegyveres erők a határokon túl is harcoltak, s a pártpolitikai munka feladatai, melyeket az új helyzet hozott magával.

A párt eszmei nevelőmunkájában, melyet a dolgozó tömegek és a Vörös Hadsereg katonái között folytatott, a korábbi háborús évekhez hasonlóan, nagy szerepet játszott az irodalom és a művészet. A kötet megvilágítja azt a munkát, amellyel az írók, képzőművészek, a film és színház művészei járultak hozzá a fasiszmus feletti eszmei győzelemhez. A szovjet írók, képzőművészek, zeneszerzők, rendezők, akik közül többen név szerint is meg vannak említve, formájában nemzeti, tartalmában szocialista alkotásaikban kifejezték hazánk összes népeinek törekvését az ellenség teljes megsemmisítésére (l. 647—654. o.).

* * *

A könyv részletesen kitér a nemzetközi helyzet és a Szovjetunió külpolitikájának kérdéseire. A IV. kötetet nem utolsó sorban az különbözteti meg a megelőző kettőtől, hogy itt választ kellett adni egy sor bonyolult kérdésre, amelyek annak következtében támadtak, hogy a szovjet csapatok átlépték a Szovjetunió határait és a Vörös Hadsereg megkezdte történelmi jelentőségű felszabadító küldetésének megvalósítását.

A mű a Vörös Hadsereg határainkon túli tevékenységét a német-fasiszták által megszállt országok — Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Görögország, Albánia — népeinek felszabadító harcával szoros összefüggésben tárgyalja. Úgyszintén szoros kapcsolatban azon országok felszabadító harcával, amelyek felszabadításukig a fasiszta Németország csatlósai voltak (Románia, Magyarország, Bulgária). A kötet rámutat arra, ho-

gyan erősödött és szélesedett a néptömegek antifasiszta harca a Vörös Hadsereg győzelmeinek hatására. Megvilágítja a kommunisták élenjáró szerepét, a kommunista és munkáspártok politikáját és taktikáját az egyes országokban, a Vörös Hadsereg felszabadító harcainak megindulása előtti és a harcok alatti időszakban.

Tárgyalja a könyv a burzsoázia ellentmondásos és kétkulacsos magatartását az ellenállási mozgalommal szemben, leleplezi a nemzeti érdekeket eláruló politikáját. A burzsoá politikai pártok, attól tartva, hogy elvesztik befolyásukat, kénytelenek voltak részt venni az ellenállási mozgalomban, de egyben minden módon fékeztek is azt saját népujttól való félelmükben. A megszállt országok uralkodó körei az ellenállási mozgalmat szűk osztályérdekeik szolgálatába igyekeztek állítani. A burzsoázia fő célja a háború előtti reakciós rendszerek visszaállítása volt s ennek érdekében minden eszközt felhasznált. A reakciós lengyel emigráns körök ilyen bűnös, népellenes politikájának cselekménye volt az 1944. évi varsói felkelés, mely a lengyel néptől oly sok áldozatot követelt.

A kötetben tárgyalásra kerül olyan fontos és nagy probléma is, mint a Hitler-ellenes koalíció vezető államainak viszonya az ellenállási mozgalomhoz. Az Egyesült Államok és Anglia, különböző politikai céloktól vezéreltetve, elutasító magatartást tanúsított a néptömegek fasizmus elleni aktív harcával, különösen a fegyveres harccal szemben.

Az ellenállási mozgalom demokratikus jellege nagy nyugtalanságot keltett az USA és Anglia uralkodó köreiben. Azt látva, hogy a népi tömegek a fasizmussal együtt készek megsemmisíteni a fasizmust szülő kapitalista rendszert is, minden erővel azon voltak, hogy az antifasiszta mozgalmat befolyásuk alá vonják, megakadályozzák a népi demokratikus forradalmak fejlődését, megmentsék az európai államokban a népellenes burzsoá rendszereket és olyan kormányokat állítsanak élükre, amelyek a kül- és belpolitikában egyaránt engedelmesen teljesíték utasításait.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányai mindent megtettek, hogy megakadályozzák a nép győzelmét a megszállt országokban. Ennek a politikának a következménye volt Görögország tragédiája.

Gyökeresen másképp viszonyult a Szovjetunió az antifasiszta mozgalomhoz. A Szovjetunió az ellenállási mozgalomban a Hitler-ellenes koalíció harci erőinek fontos tényezőjéül látta, szervezeti és anyagi segítségben részesítette. A Vörös Had-

sereg azért lépte át az európai országok határait, hogy végérvényesen leverje a hitleri Németországot és csatlósait, felszabadítsa a népeket a fasiszta járom alól, lehetőséget adjon nekik, hogy maguk döntsenek sorsuk felől.

A könyv rámutat arra, hogy a Vörös Hadsereg döntő szerepet játszott Közép- és Délkelet-Európa népeinek felszabadításában. A szovjet katonák és Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia népei legjobb fiainak vére, melyet a közös ellenséggel vívott elkeseredett harcokban együttesen áldoztak, megerősítette a szovjet nép és ezen országok népeinek testvéri barátságát. Az egész világ előtt ismeretes, milyen nagy felszabadító küldetése volt a Szovjetunióknak a második világháborúban. A burzsoá történelemhamisítók azonban számos erőfeszítést tettek, hogy kisebbsítsék a Szovjetunió világtörténelmi győzelmét a német fasizmus szétzúzásában.

Különösen sok rágalmazó koholmánnyal illetik a Szovjetunióknak Lengyelországhoz való viszonyát. A Szovjetuniót azzal akarják megvádolni, hogy nem nyújtott elegendő segítséget a lengyel népnek. A IV. kötet nagy tényanyaga alapján meggyőzően mutatja be, hogy a Szovjetunió igazi testvéri viszonyt tanúsított a lengyel nép iránt. A Szovjetunió minden lehetőt megtett, hogy minél hamarabb kiszabadítsa a lengyel népet a fasiszta rabságból.

A 246. oldalon fontos adatokat találunk az 1. Bjelorusz és az 1. Ukrán Front csapatainak súlyos veszteségeiről, amelyekel a jobbpárti Lengyelország felszabadításáért vívott harcokban szenvedtek. Ezek a veszteségek csupán 1—1,5 hónap alatt esettekben és sebesültekben 289 386 embert tettek ki. Pedig az 1944 nyarán lefolyt szívos harcok eredményeként Lengyelország területének csak negyed része szabadult fel. Ezek a számok megközelítő képet adnak arról, milyen nagy árat fizetett a szovjet nép a testvéri lengyel nép felszabadításáért.

Nagy figyelmet fordítanak annak bemutatására, hogy a Vörös Hadsereg győzelmei Romániában, Bulgáriában és Magyarországon nemcsak véget vetettek ezen országok rablőháborúban való részvételének, hanem azt is elősegítették, hogy népeik aktívan bekapcsolódjanak a fasiszta Németország elleni harcba.

A kötet azt is bemutatja, hogy a Vörös Hadsereg bevonulása a délkelet-európai államok területére hogyan bénította ott a belső reakció erőit, amelyek arra törekedtek, hogy megvédjék a régi társadalmi rendet. A Vörös Hadsereg győzelmei a román, magyar-és bolgár fasiszta reakció fegyveres erői felett amellet megfosztották a belső reakciót attól az utolsó lehetőségtől is,

hogy a dolgozók elleni harcban felhasználja saját fő támaszát — a hadsereget. A Vörös Hadsereg jelenléte az általa felszabadított országokban kedvező helyzetet teremtett arra, hogy megüzilárduljanak a demokratikus erők pozíciói. Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária és Magyarország népi tömegei, amelyeket a kommunista és munkáspártok vezettek, harcba indultak a demokratikus elveken alapuló új társadalmi és államrend létrehozásáért. A Szovjetunió és a demokratikus fejlődés útjára lépő országok között teljesen új típusú viszonyok kezdtek létrejönni — a testvériség, a barátság és a kölcsönös segítségnyújtás viszonyai, amelyek a proletár nemzetköziség elvein alapultak.

A kötet meggyőzően leplezi le Churchillnek azt a rosszindulatú koholmányát, amit annak idején Jugoszlávia is helyeselt, mintha 1944 októberében a moszkvai tárgyalások folyamán a délkelet-európai országok vonatkozásában megegyezés jött volna létre a hatáskörök felosztását illetően (l. 431—433. o.).

Nagy tényanyag bizonyítja, milyen határozottan és következetesen védelmezte a Szovjetunió a felszabadult népek függetlenségét és nemzeti érdekeit. Hála a Szovjetunió erőfeszítéseinek, meghiúsult az USA és Anglia vezető köreinek minden arra irányuló kísérlete, hogy antidemokratikus kormányokat alakítsanak közép- és Délkelet-Európa felszabadított országaiban, és hogy a népek akarata ellenére, reakciós rendszereket hozzanak létre.

A Szovjetunió nemcsak politikai, hanem gazdasági támogatást is nyújtott a felszabadított népeknek. A háború által előidézett nagy gazdasági nehézségei ellenére segítette őket, hogy gyorsabban újjáépítsék lerombolt gazdaságukat, és helyreállítsák a normális életet. Ezzel a Szovjetunió kiérdemelte a dolgozó tömegek mély háláját.

Jelentős helyet szentelnek a szerzők az antifasiszta koalíció vezető államai közötti kölcsönös viszony kérdésének. 1944-ben, végre, Nyugat-Európában létrejött a második front. A koalíciós hadvezetés először fejeződött ki konkrét katonai eredményekben. A könyv rámutat arra, hogy a második front megnyitása meggyorsította a fasiszta Németország megsemmisítését, ugyanakkor kiemeli, hogy a második frontot nagy késéssel és csak akkor nyitották meg, amikor már világossá vált, hogy a Vörös Hadsereg egyedül is képes felszabadítani egész Európát a fasiszta területrablók uralma alól.

A szövetséges csapatok észak-franciaországi partraszállása után a harc fő súlya továbbra is a Vörös Hadseregre nehezedett.

A második front nem hozott lényeges változást a nyugati és keleti arcvonalon levő német erők megosztásában. Ezt szemléletesen mutatják a következő adatok, az 1944-es nyári hadjárat kezdetén a Vörös Hadsereggel szemben az ellenség 228 hadosztálya és 23 dandára állt. Júniustól decemberig a szovjet—német arcvonalra dobtak át még 60 hadosztályt és 13 dandárt. Ugyanakkor a szovjet—német arcvonalról Nyugatra csak 12 hadosztályt és 5 dandárt dobtak át (l. 657. o.).

A Hitler-ellenes koalíció belüli államok között fennálló viszonyokat vizsgálva a kötet szerzői kiemelik, hogy a különböző társadalmi berendezkedés és ennek megfelelően sok nemzetközi probléma eltérő megközelítése ellenére a szövetségesek kölcsönösen elfogadható döntésekre jutottak a nemzetközi politika legbonyolultabb kérdéseiben.

* *
*

Ma, amikor az USA és Anglia vezető körei közreműködésének eredményeként a német imperializmus újjászületése jelentősen előrehaladt,¹ és a revansizmus eszméi nagyon elterjedtek Nyugat-Németországban, s amikor az új világháborúra való felkészülés még inkább fokozódott, „A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története” IV. kötetének megjelenése, amelyben messzemenően tükröződik a Szovjetunió gigászi ereje, különös politikai jelentőséget nyer. Ez a kötet nagy csapást mér a történelemhamisítókra és a hidegháború eszméi fegyverhordozóira, feltárja a Szovjet Fegyveres Erők hősi győzelmeinek forrásait, kiemeli a néptömegek szerepét a fasiszma elleni felszabadító harcokban és sokoldalúan ábrázolja a szovjet nép felszabadító küldetését.

¹ Ennek a kérdésnek a tárgyalása folytatódik majd az V. kötet 5. fejezetében, amelynek címe: „Magyarország felszabadításának befejezése.”